

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY – SLOVANSKÁ KNIHOVNA
NATIONAL LIBRARY OF THE CZECH REPUBLIC – SLAVONIC LIBRARY

SLOVANSKÁ KNIHOVNA 1924–2024

(Průvodce po dějinách, fondech a službách)

THE SLAVONIC LIBRARY, PRAGUE 1924–2024

(A Guide to its History, Funds and Services)

Lukáš Babka

Praha / Prague
2023

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Babka, Lukáš, 1977-

Slovanská knihovna 1924–2024 : (průvodce po dějinách, fondech a službách) = The Slavonic Library, Prague 1924–2024 : (a guide to its history, funds and services) / Lukáš Babka ; překlad: Rita Lyons Kindlerová, Pat Lyons. -- První vydání. -- Praha : Národní knihovna České republiky - Slovanská knihovna, 2023. -- 333 stran. -- (Publikace Slovanské knihovny ; 88)

Souběžný anglický text, české a anglické resumé

Obsahuje bibliografie, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7050-792-6 (vázáno)

* 027.021 * 80(=16)+908(4) * 026/027(091) * 025 * 024.5/.6 * (437.311) * (048.8) * (082.2)

– Slovanská knihovna (Praha, Česko)

– 20.-21. století

– 1924-2024

– vědecké knihovny -- Česko -- 20.-21. století

– slavistika -- Česko -- 20.-21. století

– dějiny knihoven -- Česko -- 20.-21. století

– knihovní fondy -- Česko -- 20.-21. století

– knihovní služby -- Česko -- 20.-21. století

– Praha (Česko)

– monografie

– jubilejní publikace

027 - Univerzální knihovny. Veřejné knihovny. Soukromé knihovny [12]

Odborní recenzenti / **Reviewed by:**

PhDr. Milada K. Nedvědová, Ph.D.

Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Vydání knihy finančně podpořil pan Richard J. Kneelely /

The book was published with the financial support of Mr Richard J. Kneelely

Knih *Slovanská knihovna: 1924–2024 (Průvodce po dějinách, fondech a službách)* vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

This book, *The Slavonic Library, Prague: 1924–2024 (A Guide to its History, Funds and Services)*, has been written with support from the Ministry of Culture of the Czech Republic for the purpose of developing the National Library of the Czech Republic as a research organization in the domain of Slavic Studies.

© Národní knihovna České republiky, 2023

© Lukáš Babka, 2023

Translation © Rita Lyons Kindlerová, Pat Lyons, 2023

ISBN 978-80-7050-792-6

Tato kniha je věnována památce paní Mileny Klímové,
ředitelky Slovanské knihovny v letech 1992–1999

This book is dedicated to the memory of Milena Klímová,
Director of the Slavonic Library, 1992–1999

OBSAH

Úvodem	8
HISTORIE SLOVANSKÉ KNIHOVNY	
Okolnosti vzniku Slovanské knihovny	16
Založení a rozvoj Slovanské knihovny v letech 1924–1938	26
Období nacistické okupace a následné ideologické deformace činnosti knihovny (1939–1956)	52
Obnova odborného zaměření Slovanské knihovny (1956–1989)	74
Proměny Slovanské knihovny po obnovení demokracie roku 1989	88
PRŮVODCE KNIHOVNÍM FONDEM	
Běloruské oddělení	110
Bulharské oddělení	118
Jihoslovanské oddělení	124
Sbírka ragusian Milana Rešetara	138
Lužickosrbské oddělení	144
Polské oddělení	150
Ruské oddělení	162
Smirdinova knihovna	194
Ruský zahraniční historický archiv (RZHA)	204
Slovenská sbírka	214
Ukrajinské oddělení	218
Oddělení všeobecně slavistické	228
EMIGRACE Z ÚZEMÍ BÝVALÉHO RUSKÉHO IMPÉRIA (1918–1945)	235
RUKOPISNÉ DOKUMENTY	245
Sbírka rukopisů Alexandra D. Grigorjeva	250
Sbírka listinných dokumentů hospodářského charakteru	256
KARTOGRAFICKÁ SBÍRKA	259
SBÍRKY SPECIÁLNÍCH DOKUMENTŮ	
Listinné dokumenty, osobní a institucionální kolekce	266
Sbírka plakátů	274
Sbírka výtvarných prací ukrajinské emigrace	280
Sbírkové dokumenty o veřejném životě ruské a ukrajinské emigrace	286
Fotografická sbírka Rudolfa Hůlky	290
Sbírka bankovek	294
INFORMACE PRO UŽIVATELE	297
Soupis pramenů a literatury	303
Výběrový soupis literatury k dějinám a sbírkám Slovanské knihovny	303
Další použité prameny a literatura	310
Soupis publikací vydaných Slovanskou knihovnou	315
Jmenný rejstřík	325
Redakční poznámka	332
Resumé	332

Slovanská knihovna si v roce 2024 připomíná sto let od svého založení. V současné době představuje respektovanou instituci vyhledávanou českými i zahraničními badateli, která je pevně ukotvena v prostředí světového slavistického knihovnictví. K tomuto stavu však vedla dlouhá a často křivolaká cesta. Během uplynulého století procházela Slovanská knihovna proměnami způsobenými jak důvody finančně-organizačními, tak i politicko-ideologickými. Dramatický vývoj ovlivněný politickými zvraty 20. století zaznamenala také slavistika – a to jako úzce vnímaný literárně-filologický vědní obor, stejně jako obecněji pojatá disciplína zkoumající historické a společenské vztahy jednotlivých slovanských národů.¹ Zásadně se proměnilo rovněž knihovnictví a způsob přístupu k informacím.² Lístkové katalogy a zdlouhavé expedování dokumentů z depozitářů nahradily plnotextové elektronické databáze, digitalizované dokumenty, elektronické katalogy a virtuální poskytování dat. Neměnně zůstává vědomí, že jedině poznáním společenských, politických, kulturních a literárních dějin ostatních národů, v našem případě slovanských, pronikáním do bohatství jejich jazyků a jejich kulturních odlišností a s tím neodmyslitelně spojenou kritickou interpretací, můžeme ony rozdíly nejen pochopit, ale dosáhnout lepšího vzájemného porozumění a kvalitnější spolupráce.

V roce 2024 uplyne 66 let od začlenění Slovanské knihovny do struktur dnešní Národní knihovny České republiky. Ta tehdy přijala slavistiku za jednu ze specifických priorit své knihovnicko-badatelské práce. Národní knihovna se kontinuální podporou této specializace otevřeně hlásí k tradici české slavistické vědy. Jde také o jeden z důležitých mezinárodních přesahů jejích aktivit, protože evropské národní knihovny se většinou soustřeďují na národní profil konkrétního státu. Po celou dobu si Slovanská knihovna zachovává velkou míru autonomie dané svou specializací.

Tato publikace není zdaleka první, která připomíná roli Slovanské knihovny, její historii a bohatství jejích sbírek. Vývoj, bohatství fondu i proměny poskytovaných služeb hodnotili její pracovníci i nezávislí badatelé od samého založení knihovny, nejčastěji u příležitosti různých výročí. Intenzivně bylo vzpomínáno především padesáté jubileum činnosti knihovny. Důležité je zmínit zejména sborník *50 let Slovanské knihovny v Praze* vydaný roku 1976. Jeho součástí byla obsáhlá studie, která se kromě popisu dějin a fondu knihovny soustředila na mezinárodní spolupráci, vydavatelskou a výstavní činnost i na charakteristiku poskytovaných služeb. Autor textu, tehdejší ředitel knihovny Josef Strnadel, detailně zaznamenal svědectví posledních pamětníků zakladatelského období knihovny. Na

- 1 Na rozdíl od bohatě zmapovaného meziválečného období je vývoj české a slovenské slavistiky ve druhé polovině 20. století popsán jen výběrově a na souhrnné zpracování teprve čeká. Blíže k dějinám oboru ve sledovaném období viz: Milan Kudělka: *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*. Praha: Academia, 1984; Milan Kudělka – Zdeněk Šimeček – Vladislav Štastný – Radoslav Večerka: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha: Academia, 1977; Ivo Pospíšil: *Slavistika na křižovatce*. Brno: SVN Regiony, 2003; Eva Šlaufová – Karolína Skwarska – Václav Čermák (edd.): *Proměny české slavistiky po roce 1989*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2020; Franz Görner (ed.): *Slawistik, Baltistik und Balkanologie in einem neuen Europa: 29. ABDOS-Tagung: Berlin, 29. Mai bis 1. Juni 2000: Referate und Beiträge*. Berlin: Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, 2000; Vladimír Vavřínek (ed.): *Current State and Further Perspectives of Slavonic Studies in Central Europe: Proceedings of the International Workshop, Prague 11th–12th November 1998*. Praha: Slovanský ústav AV ČR; Euroslavica, 2000.
- 2 K vývoji českého (československého) knihovnictví viz např.: Zdeněk Václav Tobolka et al.: *Československé knihovnictví*. Praha: Československý Kompas, 1925; Jiří Cejpek – Ivan Hlaváček – Pravoslav Kneidl: *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. Praha: Karolinum, 1995; Vít Richter: *100 let knihoven ČR: minulost, současnost a budoucnost knihovnické profese*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků, 2019. [Online, cit. 20. 10. 2023]. Dostupné z: https://wayback.webarchiv.cz/wayback/20210923185848/https://www.skipr.cz/dokumenty/Richter_ProfeseKnihovnaZmny2019.pdf. Obecněji též: George S. Bobinski: *Libraries and Librarianship: Sixty Years of Challenge and Change, 1945–2005*. Lanham: Scarecrow Press, 2007; Mary Ellen Quinn: *Historical Dictionary of Librarianship*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2014.

Klementinum na pamětní pohlednici vytvořené pracovníkem Slovanské knihovny Miloslavem Zimou (1920–2009). 1961, linoryt, rozměr: 10,5 x 14 cm.

Zdroj: Slovanská knihovna. Speciální sbírky: T-SK, nezpracováno. Sběrka fotografií.

A commemorative postcard of the Klementinum designed by Miloslav Zima (1920–2009), an employee of the Slavonic Library. 1961, linocut, size: 10.5 x 14 cm.

Source: Slavonic Library. Special Collections Section: T-SK, not catalogued. Sběrka fotografií.

sborník navázala roku 1979 rozsáhlá bibliografie prací o Slovanské knihovně a bibliografie pracovníků knihovny nazvaná *Slovanská knihovna a slavistika*, kterou sestavil Josef Strnadel společně se svou dlouholetou spolupracovnicí, bibliografkou Margitou Křepinkou.

Pomyslný vrchol snah o zpracování dějin knihovny představují memoáry bývalého ředitele knihovny Jiřího Vacka *Slovanská knihovna – můj osud* z roku 2016. Díky své fenomenální paměti dokázal autor na stránkách svých vzpomínek oživit bezpočet příběhů z historie knihovny a připomenout osudy mnoha s ní spjatých, často již pozapomenutých osobností.

Slovanská knihovna vznikla před sto lety z pragmatických a strategických důvodů daných tehdejší zahraničněpolitickou orientací nově vzniklého

Československa. Obecně řečeno – stejně jako v případě několika dalších podobně zaměřených institucí, které tehdy vznikly, důležitým úkolem knihovny bylo shromažďování informací o Rusku (Sovětském svazu) a dalších slovanských státech s cílem podporovat československou zahraniční politiku. Tato orientace, zaměřená z podstatné části na slovanské země, nakonec nebyla úspěšná. Selhala mimo jiné proto, že občané ani elity nepochopili existenční hrozbu, jakou pro celou střední Evropu představoval agresivní Sovětský svaz, který pod rouškou socialistické vzájemnosti a spolupráce realizoval vlastní imperiální ambice. Ty v českém prostředí prosazoval především v letech 1945–1989, kdy jedním z úkolů Slovanské knihovny bylo podporovat vnucovanou nadvládu

tehdejšího slovanského hegemonu maskovanou pod banální frází o slovanské vzájemnosti.

Od listopadových událostí roku 1989 kombinuje Slovanská knihovna ve své činnosti prvky idealistické s pragmatickými. Idealistická je v tom, že přispívá k toleranci a vzájemnému porozumění mezi slovanskými a neslovanskými národy a státy. Pragmatické prvky spočívají v průběžné modernizaci knihovního provozu, ve vazbě na mezinárodní knihovnické prostředí a v zaplňování mezer ve svých fondech, které vznikly v době totalitního režimu. Nadto se knihovna nadále snaží nově uchopit svou pozici v moderní slavistice, která se nadále potýká s přetrvávajícím upřednostňováním ruského fenoménu.

Publikace, kterou držíte v ruce, se v návaznosti na dříve vydané texty pokouší nově přiblížit historii Slovanské knihovny a osudy výrazných osobností, které jsou s ní spojené. Na příkladu vývoje knihovny by kniha ráda ukázala, že slavistika ve 21. století rozhodně není anachronismem a nemá být vnímána jako překonaná věda doby obrozenců. Naopak – v souladu s moderními trendy a událostmi by měla být vědní disciplínou, která se nebude omezovat na „slovanství“ jako takové, ale bude podporovat vzájemnou spolupráci slovanských a jiných národů a hledat nové průniky nejrůznějších témat překračujících úzké vymezení dané jazykem. Slavistická studia mají rozšiřovat lidské znalosti a navazovat na kulturně-vědecký odkaz, který nám zanechali naši předkové.

Ve prospěch kritického bádání založeného na studiu a interpretaci původních pramenů, které bude oproštěné od idealizovaného panslovanského blouznění, hovoří rovněž turbulentní vývoj ve východní Evropě posledních let. Právě v tomto kontextu – v kombinaci historické zkušenosti, současného dění a jejich kritické interpretace – je třeba hledat odpověď na otázku po účelu a smyslu Slovanské knihovny.

Přes nezpochybnitelné výhody moderních technologií obrací publikace pozornost zájemců k tajemstvím ukrytým v knihovních depozitářích, mimo virtuální prostor internetu, a vybízí k objevování těchto často neprávem pozapomenutých výsledků badatelské práce přechodných generací. Knihovna disponuje unikátním fondem umožňujícím skutečně hluboké a kritické poznání podskupiny evropských zemí, které v 19. a 20. století formovaly myšlenky slovanství

a panslavismu. Vybízí ke srovnání toho, jak různé národy psaly „své“ i „cizí“ slovanské dějiny v průběhu posledních pěti století. Nejde samozřejmě o pobidku novou, pátrání ve fondech Slovanské knihovny se dlouhodobě věnuje mnoho českých i zahraničních badatelů, kteří se opakovaně vrací. Jeden příklad za všechny: mezi nejvytrvalejší čtenáře patří britský překladatel a filolog Patrick J. Corness. Ten přijíždí pravidelně od roku 1963, kdy měl jako student možnost ve Slovanské knihovně bádát poprvé.

Závěrem by autor rád poděkoval všem svým spolupracovníkům ve Slovanské knihovně, kteří mu při přípravě knihy podali pomocnou ruku, především pak Martě Hrabákové, Ritě Lyons Kindlerové, Daniele Lehárové a Michaele Řehákové, které byly prvními čtenářkami rukopisu. Základní kostru textu podepřely dokumenty uložené v českých i zahraničních archivech. Za ochotnou pomoc s heuristikou a s vyhledáváním vhodných obrazových dokumentů je namísto poděkovat pracovníkům Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Literárního archivu Památníku národního písemnictví, Národního archivu, Archivu Národního muzea, Archivu Akademie věd České republiky, Archivu Univerzity Karlovy a Archivu Národní knihovny ČR (zde jmenovitě Kateřině Hekrdlové). Poděkování patří také historiku Václavu Veberovi, který autorovi Slovanskou knihovnu představil a poprvé ho do ní jako studenta přivedl. Vděk si zaslouží také pracovníci knihovny a její příznivci, kteří autorovi podkřývali neznámé stránky z jejích dějin a kteří formovali jeho pohled na postavení knihovny v systému světového slavistického knihovnictví; zejména Františka Sokolová, Jiří Vacek, Anastasie Kopřivová, Vladimír Vavřínek, Vojtěch Balík, Vladimír Bystrov, Josef Vlášek, Edward Kasinec, Irina Poročkinová, Mikuláš Mušinka, manželé Zadražilovi, manželé Mathauserovi, Dušan Karpatský, Tomáš Glanc, Jürgen Warmbrunn, Jevgenij Sokolinskij, Lev Mnuchin, Ljudmila Laptěvová, Igor Zolotarev, Adolf Knoll, Michal Reiman, Galina Vaněčková, Oksana Pelenska, Marija Magidová a hlavně Milena Klímová, jejíž památce je tato kniha věnována. Velký dík patří také dlouholetému příteli a podporovateli knihovny Richardu J. Kneeleymu, bez jehož přispění by tato kniha nevznikla.

REDAKČNÍ POZNÁMKA

Pro přepis jmen a názvů v základním textu byla v případě češtiny zvolena pravidla pro transkripci podle Nařízení vlády č. 594/2006 Sb. ze dne 12. prosince 2006 o přepisu znaků do podoby, ve které se zobrazují v informačních systémech veřejné správy. Pro citování zdrojů v poznámkách pod čarou je použit přepis odpovídající knihovnickým Doporučením pro přepis nelatinských písem do latinky, které spravuje Pracovní skupina pro jmenné zpracování koordinovaná Národní knihovnou České republiky. V případě angličtiny byla pro přepis do latinky použita pravidla ALA-LC vytvářená společně Americkou knihovnickou asociací a Knihovnou Kongresu. V obou jazykových verzích představují výjimku jména, u nichž je ustálená podoba odlišná nebo jejichž nositelé se etablovali ve světovém nebo českém prostředí, kde používali formu obvyklou v angličtině či češtině (například Fjodor Dostojevskij, Petr Iljič Čajkovskij, Ivan Savický, Helena Musatová). V seznamu pramenů a literatury bylo od přepisu upuštěno, dokumenty jsou citovány v původním znění.

Všechna data jsou uvedena podle pravidel Gregoriánského kalendáře.

RESUMÉ

Slovanská knihovna v Praze byla založena roku 1924 ministerstvem zahraničních věcí. Měla vytvářet informační zázemí pro souběžně vznikající Slovanský ústav a současně shromažďovat a zpřístupňovat dokumenty pro podporu činnosti mnohonárodnostní uprchlické vlny z bývalého Ruského impéria, jejíž významná část našla útočiště v tehdejším Československu. Od roku 1958 je součástí dnešní Národní knihovny České republiky. Díky rozsahu a složení svého knihovního fondu je jedním z center slavistické vědní disciplíny, a to v mezinárodním měřítku.

Knihna přináší podrobné zpracování dějin Slovanské knihovny v průběhu celého uplynulého století. Současně čtenáři představuje jednotlivé části knihovní sbírky, jejich budování a nejcennější dokumenty. Kromě standardních knižních, časopiseckých a novinových oddělení se zaměřuje i na sbírky historické, rukopisné a kartografické. Do samostatné kapitoly je vydělena tematika ruské, ukrajinské a běloruské emigrace po roce 1917, neboť pro studium tohoto tématu spravuje knihovna sbírku světového významu. Pozornost je věnována také speciálním sbírkám, kam se řadí kolekce listinných, obrazových, uměleckých, fotografických a notafilických materiálů.

Popis poskytovaných služeb pak přináší praktické informace o fungování knihovny, které uvítá každý zájemce o studium a využívání knihovnických služeb.

Knihna byla připravena ke stému výročí ustavení knihovny.

Publikace Slovanské knihovny – 88

**SLOVANSKÁ KNIHOVNA
1924–2024**

(Průvodce po dějinách, fondech a službách)

**THE SLAVONIC LIBRARY, PRAGUE
1924–2024**

(A Guide to its History, Funds and Services)

Lukáš Babka

Odborní recenzenti / **Reviewed by:** PhDr. Milada K. Nedvědová, Ph.D., Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Překlad / **Translation:** Rita Lyons Kindlerová, Pat Lyons

Jazyková redakce / **Editors:** Daniela Lehárová, Rita Lyons Kindlerová

Grafický návrh a sazba / **Graphic design and typesetting:** Ondřej Huleš

Tisk / **Print:** Tiskárny Havlíčkův Brod a. s.

Distribuce / **Distribution:**

Národní knihovna ČR – Oddělení nakladatelství a výstavnictví

Klementinum 190, 110 00 Praha 1

e-mail: vydavatelstvi@nkp.cz

Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna

Klementinum 190, 110 00 Praha 1

e-mail: sluzby.sk@nkp.cz

První vydání / **First edition**

Praha / **Prague** 2023